

ante oblationem sacrificii eucharistici, commemorat præter *sabbatum* et *dominicum* etiam *epiphaniam*, *pascham*⁽¹⁾ et *pentecosten* tamquam dies solemnes et liturgicos.

De die quidem dominica nota sunt testimonia tum sacrarum litterarum, tum scriptorum primi et secundi sæculi⁽²⁾.

Quod attinet ad sabbatum, habetur ex documento nostro primum clarum testimonium de celebratione liturgiæ etiam illa die, in gratiam, ut videtur, Judæorum ad christianam religionem accedentium, quod ipsa apostolorum agendi ratio quodammodo innuit. (Cf. Act. XIII, 14). De diebus vero jejuniis liturgicis dicitur infra, ubi de jejuniis in genere agemus. Modo pauca proferenda sunt de præfatis diebus festis, quos solos commemorat præscribitque Testamentum.

I. De epiphania.

Pascha quidem et pentecostes in diem dominicam cadunt. Epiphaniæ autem dies hic non designatur. Notandum est porro, præter auctorem nostrum, primo apud veteres mentionem *epiphaniæ* occurrere in actis martyrii S. Philippi episcopi heracleensis (Ruinart c. 2). Clemens autem alexandrinus (Stromat. I, 887, 888), agens de tempore determinando Domini incarnationis, passionis et dispensationis, refert hæreticos sectatores Basilidis consuevisse, alios quidem inter ipsos die 6 Januarii, quosdam vero die 10 ejusdem mensis⁽³⁾, memoriam *baptismi* Domini celebrare, totam noctem præcedentem transigentes in lectionibus. Minime autem liquet, utrum festum *epiphaniæ* seu *apparitionis* complecteretur tunc initio etiam memoriam *baptismi*.

(1) Locus, in quo Testamentum statuit feria V hebdomades paschæ offerendum esse vespere panem et calicem obscurus est, videturque ibidem sermo non de oblatione sacrificii missæ, sed de oblatione panis et vini per modum agapæ celebrandæ vespere, diacono accedente lucernam cum cantu psalmodiarum et lectionibus sacris verboque doctrinæ.

(2) I Corinth. XVI, 2; Act. XX, 7; Apoc. I, 10 — Doctrina apost. 14; Plin. epist. ad Traj. X, 97; Just. M. Apol. I, 67.

(3) Vid. Duchesne in suo lib. «Origines du culte chrétien» pag. 248.

2. De pascha.

Ubi *Didascalia* (c. 21) ad determinandam christianam *pascham* proponit pascham Judæorum tamquam normam, injungens, ut christiani jejuniis diebus, quibus Judæi peragunt pascham, solvantque jejunium die dominica, auctor Testamenti ne verbum quidem profert de definienda die paschæ. Ex quo videtur deducendum, tempore et loco, quibus Testamentum ortum habuit, nullam existisse controversiam de determinatione diei paschæ.

Porro in nostro documento tota hebdomada, quæ festum paschæ præcedit, vocatur *hebdomada paschæ*: pascha autem proprie ibidem dicitur nox, quæ sequitur sabbatum.

Hæc autem occurrunt notanda de pascha:

1°. Conventus congregabatur die sabbati ad vespere, producebaturque usque ad mediam noctem. Post laudes decantatas et ante liturgiam conferri debebat baptismus electis, uti in *dissertatione de baptismo* exponetur.

2°. Eucharistici sacrificii ea nocte oblato omnes sive præsentibus sive absentibus debebant participes fieri suscipiendo sacram communio-nem. Ideoque initio liturgiæ episcopus per diaconum intimari jubebat *nemini fas esse aliquid degustare, donec sacrificium oblatum fuerit et uniuersum corpus ecclesiæ novam escam* (i. e. eucharistiam) *susceperit*.

Quod attinet ad decumbentes, presbyter ad presbyteros, diaconus ad ceteros et diaconissa ad mulieres eucharisticam communionem deferebant. 3°. Ante liturgiam illa nocte distribuiebantur *eulogiæ fractionis panis*, non solum catechumenis, uti expresse dicitur, sed probabilius fidelibus quoque. Id enim videtur erui ex memorata superius intimatione, *ne quis fidelium ante susceptionem novæ escæ aliquid gustet*, utique quidem ex eulogiis ante inchoatam liturgiam ipsis distributis.

4°. Juxta documentum nostrum solemnitas paschæ terminanda erat media nocte, qua hora etiam jejunium solvendum erat. Hinc fideles

sese domum decenter conferre debebant, uxoribus sequentibus suos viros, puellisque matres.

Pernoctabant autem in ecclesia viduæ canonicæ, virgines, presbyteræ nec non recens baptizati, qui, curante episcopo diaconisque ministrantibus, ibidem cibum sumebant, vacabantque orationi post captam quietem.

Animadvertendum porro est ipso sæculo tertio jam inventos fuisse usus diversos quoad tempus celebrandæ resurrectionis Domini⁽¹⁾, solvendique jejunium paschæ, quos commemorat Dionysius alexandrinus in sua epistola ad Basilidem. Sic enim scribit: *Eos, qui minimum festinant, et ante mediam noctem surgunt, ut contemptiores et intemperantes reprehendimus . . . . Eos autem qui differunt . . . et ad quartam usque vigiliam fortiter abstinere . . . ut generosos et laborum tolerantiores suscipimus. Iis autem, qui interea, ut molli sunt, vel ut potuerunt, quiescunt, non valde molesti sumus: quandoquidem nec sex jejuniorum dies equaliter nec similiter omnes expectant, sed alii quidem vel omnes transmittunt jejuni permanentes, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem, qui in illis transmittendis valde laboraverunt . . . ignoscendum est, quod celerius gustent. Si qui autem non modo non transmissis, sed ne jejunitatis quidem, vel etiam in delicatis opiparisque convivis consumptis præcedentibus quatuor diebus, ad duos eosque solos extremos dies cum venerint, illis a se cibo non gustato transmissis, parasceve et sabbato, magnum quid et egregium se facere existimant, si ad auroram usque permanserint, non existimo eos ex æquo certamen subisse cum iis, qui pluribus diebus se exercuerint* (apud Pitra jur. eccles. Græc. monum. et histor. T. I. pag. 543 et seq.).

De jejuniis hebdomadæ paschæ agatur infra: hic notasse sufficiat ex prologo testimonio clare innotescere inductum usum prolongandi jejunii

⁽¹⁾ Didascalia prescribit (c. 21) solvendum paschæ jejunium *hora tertia noctis*; Canones vero ecclesiastici (c. 46), cum quibus in hoc conveniunt Constitutiones apost. (l. V, 18) statuunt celebrandam esse resurrectionis solemnitatem *hora gallicini*.

paschæ causam fuisse, cur differretur cum solutione jejunii celebratio resurrectionis dominicæ.

3. De pentecoste.

Auctor noster usurpat nomen *pentecostes* tum ad significandum spatium quinquaginta dierum a paschate⁽¹⁾, tum ad diem ejusdem spatii ultimam indicandam.

Admonet porro Testamentum per totum illud tempus *nefas esse jejungere vel genua flectere*, subdens illos esse dies quietis et lætitiæ⁽²⁾.

Non est interea prætermittendum nullam in documento nostro fieri mentionem festi ascensionis Domini in cœlum: ex quo inferre licet nondum introductum fuisse istud festum, quod monumenta quarti sæculi⁽³⁾ commemorant.

⁽¹⁾ Hoc sensu occurrit mentio pentecostes apud Iren. quæst. ad orth. 115; apud Tertull. de idolatria 14, de baptismo 19, de cor. 3.

⁽²⁾ Vid. Tertull. de cor. 3.

⁽³⁾ S. Ephraem Syrus non semel commemorat festum ascensionis Domini. Sic in hymno (ܩܘܪܒܢܐ), qui canitur in officio nocturno festi ascensionis tono dicto *confessorum* (ܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ) ait: ܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ. «Si a die ipsius (i. e. Domini) resurrectionis numerentur quadraginta dies, ascensio illius contigit feria quinta, duplicatumque est jejunium parasceve tum ejus crucifixionis tum ascensionis». Idem Doctor in alio hymno officii festi ascensionis, qui canitur tono: *Benedictus filius vivi* (ܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ), quique initio stropharum per *aerostichon* nomen s. auctoris inscriptum præsefert, ait: ܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ ܕܩܘܪܒܢܐ. «Impleti sunt quadraginta dies a tempore quo Filius cum belluis (degens) jejunavit tentatusque fuit, indeque (ex monte) descendit triumphans: item quadraginta dies implentur Sponso, qui, postquam delectatus est (super terram), ascendit. Jejunium est itaque modo. Benedictus sit ordo, quem disposuisti. Præter festum ascensionis habemus ex prolatis testimonio sæculo quarto jejunium fuisse observatum feria sexta post ascensionem. Quod sane concillari nequit cum præscriptione non jejunandi per totum *pentecosten*. Dicendum videtur per institutionem festi ascensionis derogatum fuisse dicte præscriptioni. Hæc est insuper forsan ratio, cur concilium Nicænum can. 20 decreverit quidem non esse genuflectendum, minime autem non esse jejunandum, per dies pentecostes.

DISSERTATIO V.

De diebus jejunii.

Præter sabbatum, dominicam diesque festos, admonet Testamentum liturgiam esse celebrandam diebus jejunii, quos tamen non designat; neque indicat, qua hora illis diebus sit liturgia celebranda.

Porro aliunde constat vel ab exordio ecclesiæ jejunii dies fuisse ferias quartam et sextam⁽¹⁾ in singulis hebdomadis.

Constat præterea illis diebus jejunium fuisse solum circa horam nonam⁽²⁾, proindeque circa illam horam liturgiam fuisse prædictis diebus celebratam dicendum est.

Addit insuper Testamentum diebus jejunii vespere ab episcopo erudiendos⁽³⁾ esse primo catechumenos, iisque dimissis, docendos deinde fideles mysteria.

Præter jejunium seu, ut alii illud vocant, semi-jejunium feriarum quartæ et sextæ, admonet auctor noster ab omnibus omnino observandum esse jejunium paschæ, consistens in duobus solis diebus ultimis prædictæ hebdomadis, transigendum sine ullo cibo ac potu usque ad mediam noctem, quæ sequitur sabbatum; monenturque fideles, ut illis duobus diebus noctu diuque in ecclesia commorentur vacantes orationibus attendentesque sacris lectionibus et concionibus.

Aegroto et gravidæ patienti conceditur in primo hujus jejunii die usus panis et aquæ tantum, minime vero in altero die.

Cum auctore Testamenti Justinus⁽⁴⁾, Irenæus et Tertullianus testan-

⁽¹⁾ Doctrin. apost. 8; Tertull. de jejun. 2, 14.

⁽²⁾ Tertull. de jejun. 13, 14; Clem. Alexand. Strom. VII, 12; Orig. hom. X in Lev. c. 2 etc.

⁽³⁾ Socrates H. E. V, 22 refert memoratis feriis IV et VI usum fuisse in alexandrina ecclesia, ut ad vespertas recitarentur s. Scripture lectiones, quas doctores interpretabantur.

⁽⁴⁾ Id deducitur ex iis quæ habet S. Justinus in Apolog. I, 61, ubi dicit costum fidelium jejunare cum baptizandis uno vel duobus diebus. Cum enim agatur de

tur ipsorum ætate paschæ jejunium constituisse duobus diebus vel uno die.

Sæculo tamen tertio invaluerunt diversi usus, quos Tertullianus appellat *innovations*, quorumque meminit Dionysius alexandrinus in superius commemorata epistola ad Basilicem. Ait siquidem nonnullos præter jejunium absolutum duorum ultimatorum dierum jejunasse etiam quatuor præcedentibus diebus, sumentes tamen ad horam nonam panem cum sale et aquam; alios illis extremis duobus diebus superaddere consuevisse quatuor præcedentes vel tres vel duos vel unum, quos continuo et absoluto jejunio observabant.

Quamvis idem Dionysius clare indicet nullam exstissee strictam legem, quæ aliquid amplius quam jejunium absolutum duobus extremis diebus servandum injungeret, vituperio tamen dignos existimat eos, qui nonnisi illos duos dies observent.

Didascalia (c. 21) veluti legem præscribit observandum semi-jejunium a feria II hebdomadæ paschæ usque ad feriam V, et ut accommodet præfatæ præscriptioni, quod veteres affirmabant, jejunandum scilicet esse *diebus quibus ablatum est sponsus*, asserit censendum esse Christum fuisse ablatum a feria II, cum Judæi consilium inierint illa die ipsum tradendi.

Ultimo loco hic animadvertendum restat in nostro documento nullam fieri mentionem jejunii quadragesimalis, cum illa ætate nondum præfatum jejunium inventum in ecclesiam fuerit. Attamen ibidem, ubi sermo fit de præparandis *electis* ad baptismum sabbato paschæ conferendum, commemorantur dies *quadragesima paschæ*, in quibus cum catechumenis fideles quoque ecclesiam frequentare debebant.

baptismo solemnem, quod ab omni retro antiquitate conferebatur nocte paschæ, procul dubio designatur ibidem jejunium paschæ, de quo facimus verbum.

DISSERTATIO VI.

De oratione privata et publica et de sacro conventu ad orationem persolvendam.

Orationibus ab episcopo et presbytero (quod et ad diaconum debet extendi), privatim quidem, sed in ecclesia persolvendis horas proprias recenset Testamentum sequentes:

1. Horam primam noctis (i. e. ante cubitum); 2. mediam noctem;
3. horam primæ auroræ; 4. horam matutinam; 5. horam tertiam;
6. horam sextam; 7. horam nonam; 8. horam duodecimam; 9. horam demum accendendæ lucernæ (i. e. ad ingressum noctis).

Duo autem adnotat auctor:

1°. Optimum esse, si episcopus (quod et de reliquis dicendum est) sibi adsciscat in prædictis privatis orationibus persolvendis duos vel tres;

2°. Nullam omnino ex enumeratis horis ab ipso esse prætermittendam.

Laicis vero hæc ibidem præscribuntur: 1. Ut hora auroræ de lecto surgentes confestim orare satagent, antequam quodlibet opus adgre-
diantur; 2. ut hora tertia in ecclesia, vel domi, si nequeant ad ecclesiam se conferre, orare studeant; 3. item hora sexta; 4. item hora nona; 5. ut vespere quoque, hoc est initio diei sequentis, orent; 6. tandem media nocte.

Ex quibus colligitur, præter tres horas orationis i. e. tertiam, sextam et nonam, de quibus habentur testimonia tum s. Scripturæ (Act. II, 15; III, 1; X, 9, 30), tum vetustiorum scriptorum (Doctrina apostol. 8; Clem. Alexand. Strom. VII, 7, 40; Tertullian. de oratione c. 25, de jejunio c. 10), recenseri etiam pro laicis horam auroræ i. e. ad ingressum lucis, nec non vespere i. e. ad ingressum noctis, quas etiam commemorat Tertullianus (l. c.). Oratio autem mediæ noctis commemoratur a Pseudo-Athanasio (de Virginit. 16, 20).

Præ ceteris animadvertendum est Testamentum diserte declarare *castos*, nempe ascetas et perfectos, omnino teneri ad orandum cunctis enumeratis horis, nulla prætermissa, ceteris autem laicis non videtur auctor imponere talem obligationem quoad memoratum illarum horarum numerum.

Notandum quoque est in documento nostro non exhiberi formulas dictarum precum persolvendarum sive a clero sive a laicis; nihilominus videtur conjiciendum etiam in orationibus illis privatis fuisse psalmos recitados, et si oranti duo vel tres jungerentur, psalmodiam alternatim fuisse ab illis peractam.

Hæc de oratione, quæ privata dici solet: quod attinet ad *publicam*, animadvertimus ex Testamento palam innotescere *conventum publicum et plenarium* ad laudes Deo canendas, cui præsidebat episcopus, adstante universo cœtu sacerdotali, convenientibusque fidelibus cunctis, non quotidie, sed *solis diebus liturgicis, et semel in die tantum*, scilicet ad *auroram* convocatum fuisse, collaudationemque in illo perdurasse ab hora auroræ usque ad ortum solis. Quod sane concordat cum Plinio, qui in sua epistola ad Trajanum ait de christianis, *quod essent soliti solo stato die nempe die dominica ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem*. (Inter epist. ad Trajan. 96).

Ex dictis proinde colligitur conventum publicum ab episcopo congregandum *ad orationem vespertinam*, quem describit lib. VIII. Constitutionum ap. (c. 32), esse recentioris institutionis.

Testamentum porro officium sacrum integrum exhibet celebrandum in antelucano illo conventu diebus liturgicis, quod quidem officium juvat paucis describere.

Exorditur episcopus ab invitando cœtu ad precem hisce verbis: *Collaudatio Domino*, cui populus respondet: *Dignum et justum est*; tum vero episcopus recitat elata voce tres sibi succedentes orationes, quibus celebrat laudes Filii Dei, eique pro collatis beneficiis gratias agit.

Populus et ad primam et ad alteram orationem conclamat: *Te laudamus, te benedicimus, tibi confitemur, Domine, teque, Deus noster, supplicamus*⁽¹⁾; ad tertiam vero respondet: *Amen*.

His succedit psalmodia ex psalmis et canticis numero quatuor. Psalmi quidem a Testamento non indicantur, sed dicitur tantum canendum esse *canticum Moyses*, illud profecto, quod incipit *Canemus Domino* etc. (Exod. XV), et *canticum Salomonis*, nimirum, ut videtur, Psalmus LXXI: *Deus iudicium tuum regi da* etc., qui in psalterio inscribitur Salomoni, et *canticum aliud ex aliis prophetis*, quod debet esse *canticum Isajæ* vel *Habacuc*.

Quoad psalmodiam notatur in Testamento psalmos alternatim a puerulis et duabus virginibus esse canendos, cantica item alternatim a tribus diaconis et tribus presbyteris. Non liquet tamen ex textu, utrum collective hinc tres presbyteri, illinc tres diaconi canerent omnia tria cantica, an vero singula hinc ab uno presbytero, illinc ab uno diacono psallerentur⁽²⁾.

Absoluta psalmodia, episcopus salutat congregationem his verbis: *Gratia Domini sit vobiscum omnibus*, cui respondet populus: *Et cum spiritu tuo*; rursus episcopus: *Collaudemus Dominum nostrum*, populus: *Digne et juste*; episcopus: *Defixa sint corda vestra*, populus: *Habemus apud Dominum*; tum episcopus recitat tres preces laudatorias et supplicatorias, quarum et ad primam et ad alteram respondet populus: *Te laudamus, te benedicimus* etc. ad ultimam vero conclamat: *Amen*, atque ita oratio absolvitur, ex oriente jam sole.

Porro sciendum est tertiam ex tribus orationibus, tum ante psalmodiam, tum post psalmodiam, continere supplices preces pro variis necessitatibus tum spiritualibus tum temporalibus, *pro pastore et pro*

⁽¹⁾ Hodie etiam ipsis his verbis populus apud Syros in liturgia conclamat post orationem celebrantis, quæ sequitur *anamnesim*.

⁽²⁾ Cf. peregrinationem Silvæ edit. Gamurrini an 1887 pag. 76.

grege, pro orphanis, viduis, itinerantibus, in carcere detentis etc., easque præferre formulas simillimas iis, quæ habentur in I epistola S. Clementis ad Corinthios (59—61).

Habes itaque in exhibita descriptione formam *divini officii*, quæ prisca illa ætate obtinebat.

Præter plenarium descriptum conventum celebrandum diebus liturgicis, statuit Testamentum singulis diebus etiam ad auroram, uti videtur, conventum habendum esse, cui singulis diebus unus presbyter præsit persolvatque officium coalescens ex salutatione: *Gratia Domini nostri sit vobiscum*, invitatione: *Laudate Dominum*, et tribus tantum orationibus, iis similibus, quæ in conventu plenario recitantur, quibusque populus eodem modo respondet ac supra, nulla facta mentione psalmodiæ.

Ad hæc adnectit Testamentum hanc adnotationem: *Hic si quis vult prophetica*⁽¹⁾ *verba proferre, proferat: habebit ille mercedem*.

Hujusmodi autem quotidianus conventus non est plenarius dicendus, tum propter absentiam episcopi cum adstantia totius cœtus sacerdotalis, tum quia non fit mentio concursus universi populi ad illum.

Postremo subdit Testamentum presbyteros debere media nocte etiam conventum celebrare, cui adstant soli perfectiores: sed nullum perhibet textum laudum in illo persolvendarum.

DISSERTATIO VII.

De baptismo.

Alter Testamenti liber præsefert sequentem titulum: «*Præcepta, canones et statuta, quæ Dominus noster Jesus Christus præscripsit circa ordinem baptizandorum*». Exponuntur videlicet in præfato libro

⁽¹⁾ Cuique perspecta est similitudo eorum, quæ hic dicuntur cum iis, quæ occurrunt in *Doctrina apost. c. 10.*

Rahmani, Testamentum D. N. J. X.

ea omnia, quæ respiciunt sive catechumenatum, sive baptismum cum ritibus ei adnexis, sive consignationem seu confirmationem, sive communionem eucharisticam, quæ omnia in vetere disciplina simul conferebantur, uti ex infra dicendis apparebit. Dicamus de singulis breviter.

De catechumenatu.

Crescente in dies post apostolorum prædicationem numero accedentium ad fidem, statutum fuit, ut antequam hi accedentes susciperent baptismum, præparentur ad initiationem christianam auditione verbi seu catecheseos certum per temporis intervallum. Et jam in monumentis secundi sæculi⁽¹⁾ occurrit mentio audientium seu catechumenorum, quamvis non satis liquet, quo præcise tempore regulæ disciplinæ catechumenatus constitutæ fuerint.

Describamus de nostro documento statuta de catechumenatu.

Proponit initio regulas de admittendis vel rejiciendis accedentibus, quas regulas auctor operis «de mystico ministerio» (Constit. apost. libr. VIII c. 32, 1—14) in compendium redigit, inductis quibusdam mutationibus juxta disciplinam vigentem sua ætate. Propositarum regularum summa huc redit, ut accedentes inter catechumenos non recipiantur, nisi prævia inquisitione manifeste constiterit illos sincere accessisse et velle vitam moresque professioni christianæ rite conformare.

Inter præfata statuta illud commemorandum est, quo monetur mulier accedens ad fidem, ut studeat suo viro in timore Dei placere, additurque illos habituros mercedem, si ambo castitatem servare voluerint. Præterea notandum est illud statutum, quo viro matrimonium inire cupienti præscribitur, ut uxorem ducat mulierem fidelem, «quæ valeat ipsum in fide retinere», accedenti autem libero, qui in cœlibatu manere cupiat, declaratur, «ut sic in Domino permaneat».

⁽¹⁾ Hermas I, 3, 7

Nullus a Testamento præscribitur ritus perficiendus in recipiendis accedentibus ad catechumenatum, sed notatur tantum admissos esse tradendos præceptoribus seu doctoribus, quibus onus incumbit erudiendi atque instruendi catechumenos in fide præceptisque christianæ religionis.

Tenebantur autem catechumeni, quoties sacer conventus congregaretur, se ad ecclesiam conferre et dispositi in æde ipsis destinata a dexteris viri, a sinistris mulieres, audita prius *doctoris catechesi*, assistere tum orationibus et lectionibus utriusque fœderis, tum homiliæ seu commentario in sacras lectiones. Exinde vero ad intonationem diaconi, oratione facta manusque impositione ab episcopo suscepta, recedebant. Hæc est, quæ dicitur *missa catechumenorum*, de qua sermo fuit in *dissertatione de liturgia*.

Tempus catechumenatui definitum statuatur esse trium annorum, ita tamen ut cupienti baptizari ante expletum tempus, baptismus statim conferri debeat, dummodo compertum sit petentem assidue ac diligenter interfuisse catechesi, vigiliis et orationibus, commendabilemque se exhibuisse bonis operibus atque virtutibus, maxime vero fidei confessione. Notatur præterea casus, quo, si quis catechumenus propter nomen Christi comprehensus ad supplicium ducatur, evadensque festinet ad baptismum efflagitandum, absque mora et sine ulla hæsitacione baptizari debet. Tandem catechumenum interfectum propter fidem, proprio sanguine baptizatum esse declaratur.

De electis seu competentibus.

Post emensum temporis spatium catechumenatui adsignatum, qui, instituta inquisitione in ipsorum mores et vitam, petitisque etiam de hoc aliorum testimoniis, comperiebantur digni, eligebantur⁽¹⁾, ut se dis-

⁽¹⁾ Iuxta consuetudinem hierosolymitanam sic Silvia in sua peregrinatione describit electionem competentium: «Qui dat nomen suum, ante quadragesimam dat, et omnium nomina annotat presbyter . . . . postmodum alia die de quadragesimis . . . ponitur episcopo cathedra media in ecclesia majore . . . sedent hinc et inde

ponerent ad suscipiendum proximo tempore baptismum. Hi sunt, qui a veteribus dicuntur *competentes* (φωτισμένοι).

Baptismus electis seu competentibus nocte paschæ solemniter erat conferendus, uti dicitur infra; præparatio autem eorumdem electorum, seu dispositio perdurabat quadraginta dies, qui baptismum præcedebant et appellabantur *quadraginta dies paschæ*.

Singulis illis diebus in ecclesia vigiliæ peragebantur, quibus non soli competentes sed etiam fidelium cœtus tenebantur adsistere. Præter preces orationesque in illis nocturnis vigiliis recitabantur variae utriusque federis lectiones opportune selectæ, quatenus exhiberent rerum sacrarum notitiam, quas deinde episcopus prolixis commentariis explabat⁽¹⁾. Hac ratione competentes quamvis absoluto catechumenatus cursu præter doctoris catechesim sacras lectiones homiliasque audierant, decursu prædictæ quadragesimæ plenius perfectiusque addiscebant tum doctrinam veteris legis tum eloquia apostolica et evangelica⁽²⁾. Præterea

presbyteri in cathedris et stant clerici omnes. Et sic adducuntur unus et unus competens . . . et sic singulariter interrogat episcopus vicinos ejus, qui intravit, dicens: si bonæ vitæ est hic, si parentibus defert, si ebriacus est aut vanus et singula vitia, quæ sunt tamen graviora in homine, requiret, ut si probaverit sine reprehensione esse de his omnibus, quibus requisierit presentibus testibus, annotat ipse manu sua nomen illius. Si autem in aliquo accusatur, jubet illum foras exire dicens: emendet se et cum emendaverit se, tunc accedet ad lavacrum. Sic de viris, sic de mulieribus requirens dicit⁽³⁾.

(1) Const. apost. in lib. VII c. 39 exhibent *synopsim* eorum, quibus electi instrui debent. In peregrinatione sic exprimitur instructio competentium: «Consuetudo est hic talis, ut qui accedunt ad baptismum, per ipsos dies quadraginta . . . primum mature a clericis exorcizentur, mox missa facta fuerit de Anastase matutina. Et statim ponitur cathedra episcopo . . . in ecclesia majore et sedent omnes in giro prope episcopo, qui baptizandi sunt, tam viri quam mulieres: stant loco etiam patres vel matres, nec non etiam, qui volunt audire, de plebe omnes intrant et sedent, sed fideles. Catechumenus autem ibi non intrat tunc, quia episcopus docet illos legem. Id est sic inchoans a Genesi per illos dies quadraginta percurret omnes scripturas, primum exponens carnaliter et sic illud solvens spiritualiter. Nec non etiam et de resurrectione similiter et de fide omnia docentur per illos dies. Hoc autem catechesis appellatur».

(2) Notandum est in documento nostro nullum inveniri vestigium, neque tradendi neque reddendi symboli, sane non alia de causa, nisi quia probabiliter, quo tempore

disponerentur electi ad sacrum lavacrum per exorcismos. Præscribitur itaque in nostro documento, ut competentes ab ipsa die, qua eliguntur, exorcizentur⁽¹⁾ *collective*, deinde *adpropinquantiis diebus paschæ* se sistant coram episcopo, qui *singulos seorsim* exorcizare debet, ut ipsi constet eos esse mundos.

Per modum immediatæ præparationis ad suscipiendum baptismum injungebantur electis duo, nimirum se lavare et jejunare.

Quoad lotionem statuit auctor noster monendos baptizandos, ut feria V^a hebdomadæ paschæ sese lavent, caputque tertant, additque mulieri menstruæ licere se lavare die sequenti. S. Augustinus in sua epistola ad Januarium (Migne P.L.T. XXXIII epist. 54 alias 118 col. 204), cum refert, «plures et prope omnes fideles in plerisque locis feria V^a hebdomadæ paschæ lavare consuevisse», repetit originem ejusmodi consuetudinis ex lavacro olim baptizandis illa die præscripto; sic enim scribit: «*Si autem queris, cur etiam lavandis mos ortus sit, nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia baptizandorum corpora per observationem quadragesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontem tractarentur, nisi aliqua die lavarentur. Istum autem diem potius ad hoc electum, quo cæna dominica anniversarie celebratur. Et quia concessum est hoc baptismum accepturis, multi cum his lavare voluerunt*». Interim notandum est ex allatis verbis manifestum esse præscriptionem, ad

Testamentum fuit conscriptum, nondum habebatur formula recitativa symboli, sed tantummodo in usu erat formula interrogativa, cui baptizandi ad trinam immersionem respondere debebant. (Vide infra hac de re dicenda pag. 217). Inter vestitores qui commemorant symboli traditionem vel redditionem cf. S. Cyrillum Hierosolym. in Catech. V, 12, Silv. in peregrinat edit. Gamurrini an. 1887 pag. 107, Concil. Laodic. can. 46, S. Ambros. in epist. 20.

(1) Ex nostro documento dicendum est competentes fuisse initio quadragesimæ semel collective exorcizatos, iterumque adpropinquante pascha singillatim, minime quotidie totam per quadragesimam. Insuper ex variis locis Testamenti constat non nisi episcopum et presbyteros, minime vero clericos inferiores, fuisse functos munere exorcizandi. Non apparet autem ex textu, urum collectiva ista exorcizatio competentium ab episcopo an a presbytero esset perficienda.

solos baptizandos restrictam, se lavandi feria V^a hebdomadæ paschæ, jam tempore S. Augustini præ vetustate minime fuisse omnibus perspectam, quod non leve argumentum suppeditat de antiqua ætate Testamenti.

Quoad secundum i. e. jejunium, decernitur baptizandos debere jejunare feria sexta et sabbato⁽¹⁾ paschæ, nec esse solvendum jejunium nisi media nocte, quæ sequitur sabbatum; unde etiam apparet illud jejunium fuisse absolutum et continuum.

Porro mulieri menstruæ, cui concessum fuit in alteram diem differre lotionem, præsumendum est licitum quoque fuisse solo die sabbati jejunium observare.

De ritu baptismi.

1.º De exorcismo, insufflatione et signatione.

Ad significandum illud s. Pauli (Col. II, 12): «Consepulti in baptismo, in quo et resurrexistis» a remotissima antiquitate assignata fuit solemnè collationi baptismi nox, quæ sequitur sabbatum paschæ, quod eadem nocte peragitur memoria tum sepulture tum resurrectionis Domini.

Antequam ex Testamento seriem rituum solemnitatis baptismi describamus, monendum est hanc fuisse consuetudinem, ut sacer conventus sub noctem cogereur, eique præter baptizandos, catechumeni et fideles quoque initio interessent. Post primam itaque lectionem ad nutum episcopi conclamat diaconus, ut baptizandi genua⁽²⁾ flectant; episcopus vero manum super illos imponens recitat formulam exorcismi valde prolixam, qua absoluta, conclamat clerus cum populo: *Fiat, fiat,*

⁽¹⁾ Testimonia veterum de jejunio ante baptismum occurrunt apud auctorem Doctrinæ apost. (N. 7); Justin. M. (Apol. I. 61); Clement. Alexand. (epist. ex Theodot. 83—84); Terrull. (de baptis. 20).

⁽²⁾ Etiam in ritu baptismi, quem adhibent Copti alexandrini Patriarchatus, præscribitur, ut baptizandi incurvent genua, dum exorcizantur.

fiat. Tunc episcopus insufflat in baptizandos adhuc genuflexos, et singulos super frontem, nares, cor et aures digito signat absque oleo. Hinc baptizandi se erigunt.

2.º De sanctorum oleorum benedictione.

Priusquam ceteros ritus prosequatur, Testamentum monet tunc ab episcopo consecrari duo⁽¹⁾ olea in duobus distinctis vasibus, quorum alterum dicitur oleum *exorcismi* et est oleum catechumenorum, alterum *eucharisticum* et est sacrum chrisma, quo consignandi sunt neo-baptizati, uti infra dicitur. Exinde duo discimus: 1.º sacra olea etiam prisca ætate fuisse ab episcopo benedicta seu consecrata, sed inter solemnia⁽²⁾ baptismi; 2.º sacrum chrisma ex solo⁽³⁾ oleo sine balsami immixtione fuisse primitus confectum.

3.º De abrenuntiatione, chrisimatione et professione.

Consecratis oleis, episcopus manu apprehendit baptizandum, eique præcipit, ut, facie versus occidentem conversa, hanc abrenuntiationis formulam proferat: «*Abrenuntio tibi, satanas, omni tuo cultui, tuis pompis, tuis voluptatibus et cunctis tuis operibus*»⁽⁴⁾; statim post abrenuntiationem subdit Testamentum, episcopum ungere baptizandum *oleo exorcismi*, et hanc interea formulam proferre: «*Te ungo hoc oleo exorcismi in liberationem ab omni spiritu maligno ac impuro, nec non in liberationem*

⁽¹⁾ Documentum nostrum non exhibet formulas adhibendas ad benedictionem utriusque olei, sed tantum pro benedicendo oleo exorcismi innuit recitandam esse formulam exorcizandi catechumenos, nihil addens pro consecrando oleo eucharistico.

⁽²⁾ Apud Grecos, Coptos et Chaldaeos hodie etiam in ipsa collatione baptismi benedicuntur oleum catechumenorum, quod a Coptis appellatur oleum *catecheses*.

⁽³⁾ Videtur Tertullianus idem innuere, dum sacrum chrisma, quo consignantur baptizati, simpliciter dicit *oleum* (Advers. Marcion. I, 14).

⁽⁴⁾ Tertullianus (de cor. mil. c. 3) scribit: «*Denique ut a baptismo ingrediar, aquam aditari, ibidem, sed et aliquando prius in ecclesia sub antistitis manu contamur nos renuntiare diabolo et pompæ et angelis ejus*». Non solum formula ista abrenuntiationis fere cum nostra concordat, sed insuper illa verba quoque «sub antistitis manu» indicant episcopum manu tenere baptizandum, dum abrenuntiationem emittit. Cf. S. Cyrill. Hierosolym. Catech. XIX, 2.

ab omni malo». Unctione facta per totum corpus⁽¹⁾, baptizandum, quem manu tenet, ad orientem convertit ipse episcopus, suggeritque ei, ut repetat sequentem submissionis professionem: «*Submitto me tibi, Pater, Fili et Spiritus sancte, a quo omnis natura trepidat et contremiscit: concede mihi, ut omnia tua placita absque macula adimpleam*».

4°. De immersione.

Hujusmodi professionem sequitur immediate baptismus proprie dictus. Praescribit Testamentum, ut baptizandi accedant ad aquas, quae debent esse mundae et fluentes⁽²⁾ (مياه جارئة). Quae quidem verba non immerito dicenda sunt indicare baptismum fuisse collatum in flumine vel torrente, in quibus aquae sunt fluentes. Notandum est praeterea in nostro documento nullam fieri mentionem ritus benedictionis aquae⁽³⁾, cujus meminit lib. VII C. A. (c. 43).

Porro animadvertit Testamentum prius esse baptizandos illos, quibus voluntas est Deo consecrandi suam virginitatem, et baptizandos quidem esse per manum episcopi, ceteros vero per presbyteros⁽⁴⁾ hoc ordine: primo pueros, tum viros, deinde mulieres. Idem auctor noster animadvertit, si pueri infantes baptizandi sint, qui respondere non valent per se ad interrogationes circa fidei articulos ante immersionem, nec proferre abrenuntiationes, professionemque submissionis eorum vices ab ipsorum parentibus, aut propinquis, aut domesticis esse supplendas. Hoc luculentum testimonium est de baptismo collato infantibus ante aetatem Nicænam⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ Quamvis expresse non indicatur in Testamento unguendum esse totum corpus, id tamen constat tum ex aliis documentis, tum ex usu, qui viget hodie etiam apud Syros, plerosque Orientales.

⁽²⁾ Cf. Doctrin. apost. 7.

⁽³⁾ Videtur ritus benedictionis aquae baptismatis inter ipsa solemnia baptismi fuisse inductus post usum piscinarum seu fontium baptismalium.

⁽⁴⁾ «Dandi baptismum, ait Tertullianus, jus, summus sacerdos, qui est episcopus, de (tunc) presbyteri et diaconi, non tamen sine episcopi auctoritate» (De bapt. 17).

⁽⁵⁾ Cf. Tertull. de bapt. 18; Origen. epist. ad Rom. V. c. 6; homil. XIV in Luc.

Sic porro Testamentum describit ritum immersionis in baptismo. Baptizandus, qui jam ante unctionem vestes exuerat, deposueratque quodlibet ornamentum, sive anulum sive monile, descendit nudus in aquas, descenditque similiter cum ipso diacono. Tunc baptizans manum imponens super illius caput, sic ipsum interrogat: *Credisne in Deum Patrem omnipotentem?* cui ille respondet: *Credo*; atque ita ipsum prima vice baptizat immergendo. Interrogat secundo: *Credisne in Jesum Christum, Filium Dei, qui a Patre venit et cum Patre ab initio fuit, qui ex Maria virgine per Spiritum sanctum natus est, qui crucifixus est sub Pontio Pilato, qui mortuus est et resurrexit die tertia reviviscens et mortuus, ascendit in caelum, sedet a dextera Patris, et venturus est ad judicandos vivos et mortuos?* quibus respondet: *Credo*; tunc ipsum secunda vice baptizat. Deinde interrogat tertio: *Credisne in Spiritum sanctum; in sanctam Ecclesiam?* respondentem etiam *Credo*⁽¹⁾, illum tertia vice baptizat. Procul dubio est ad trinam immersionem fuisse evangelicam formam prolatam. Prae ceteris autem notamus his haberi prototypum symboli fidei sub formula tamen interrogatoria, cujus quidem symboli partes respondent ad amussim symbolo dicto apostolorum, quo ecclesia romana utitur, exceptis duobus ultimis articulis, quorum alter refertur ad remissionem peccatorum, alter ad resurrectionem mortuorum. Uade merito deducitur pristina aetate nondum fuisse insertos in symbolum duos memoratos articulos, propterea quod professio in *remissionem peccatorum* censebatur fieri ipso facto suscipiendi baptismum; dogma vero mortuorum resurrectionis non nisi *post baptismum* erat neophytis revelandum, uti infra dicemus. Tertullianus quoque testatur praefatum symbolum fuisse sub *formula responsi* a baptizante exhibitum in actu ipso immersionis. «Ter, ait, immergimur,

⁽¹⁾ Etiam vetusta ritualia romanae ecclesiae continent hisce similes interrogationes faciendas ad trinam immersionem (vid. Sacrament. Gelas. I. 570—596). Apud Orientales autem ejusmodi interrogationes suppressae fuerunt post introductum usum recitandi symboli niceni.

amplius aliquid *respondentes* quam Dominus in evangelio determinaverit» (De cor. 3). Imo etiam videtur præter confessionem in singulas tres divinas personas fuisse suo tempore adnexam solam professionem *in Ecclesiam*, eodem modo ac in symbolo nostri documenti. «Cum autem, ait, sub tribus et testatio fidei et sponsio salutis gigneretur, necessario adjicitur *Ecclesie* mentio, quoniam ubi tres id est Pater et Filius et Spiritus sanctus, ibi Ecclesia, quæ trium corpus est⁽¹⁾». (De baptismo 6).

5°. De unctione, manus impositione et consignatione.

Post baptismum seu immersionem tres commemorat Testamentum ritus diversos, qui sunt: 1° *unctio baptizati oleo eucharistico per presbyterum*; 2° *manus impositio per episcopum super baptizatum ad conferendum eidem Spiritum sanctum*; 3° *consignatio ipsius oleo eucharistico per eundem episcopum*.

Quoad unctionem per presbyterum sic habet documentum nostrum: *Baptizatus cum ex aqua ascendit, unguatur oleo eucharistico a presbytero, qui tunc dicit: ungo te oleo in nomine Jesu Christi. Mulieres autem ungantur a viduis habentibus precedentiam, dum interim presbyter verba (supra indicata) recitat.* — Jamvero etiam Tertullianus hujusmodi unctionem commemorat, quamvis non indicet eam a presbytero fieri: *Egressi, ait, de lavacro perungimur benedicta unctione* (De baptismo. 7) et in libro de resurrectione carnis 8 ait: «*Caro abluatur, ut anima emaculetur, caro ungetur, ut anima consecretur*».

Perspicuum esse debet hujusmodi unctionem, quamvis fiat oleo

(1) Nihilominus alibi Tertullianus exhibet formulam symboli continentem professionem carnis resurrectionis: «Regula quidem fidei, ait, una omnino est, et, sola immobilis et irreformabilis credendi, scilicet in unicum Deum omnipotentem, mundi conditorem, et Filium ejus Jesum Christum, natum ex virgine Maria, crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum a mortuis, receptum in cellis, sedentem nunc ad dexteram Patris, venturum judicare vivos et mortuos, *per carnis diam resurrectionem*» (De veland. virg. I). Qua de re arbitramur dicendum vel aliquem librarium illa verba «per carnis resurrectionem» hic adjecisse, vel potius præscriptam a Testamento disciplinam de non revelanda resurrectione carnis nisi jam baptizatis fuisse tempore Tertulliani reformatam.

eucharistico, quod pro sacro chrismate habebatur, non esse consignationem seu sacramentum confirmationis, tum quia ea per presbyterum, mulieribus autem per viduas fit, tum quia formula, quæ profertur ad unctionem, non præsert significacionem formæ sacramenti, tum denique, quia datur alia unctio per episcopum conjuncta cum forma, quæ re vera constituit sacramentum confirmationis, ut melius mox patebit ex dicendis. Postremo ista unctio per presbyterum videtur fieri in corpore baptizati, quum illa, quæ ab episcopo perficitur, fiat in fronte.

Quoad secundum ritum, nempe manus impositionem episcopi super baptizatos, hæc tradit Testamentum: *Post baptismum (et unctionem per presbyterum) omnes conveniunt in ecclesiam, ubi episcopus manum eis imponens profert super eos (collective) invocationem Spiritus sancti: Domine Deus, qui per dilectum Filium tuum etc.* In qua invocatione inter cetera ait: (*Domine*) . . . . . *qui dignos fecisti hosce famulos tuos per Christum tuum, ut mererentur remissionem peccatorum per lavacrum regenerationis . . . dignos illos fac, ut per philanthropiam tuam impleantur Spiritu sancto, cum iisdem concedis gratiam tuam ut Tibi vere iuxta placitum tuum, Deus, serviant et adimpleant sancte præcepta tua etc.*

Nemo non videt omnimodam conformitatem hujus ritus conferendi Spiritum sanctum per impositionem manus episcopi cum iis, quæ habentur hoc de sacramento in Act. apost. c. VIII 12—17, et XIX, 5. 6. Tertullianus quoque post unctionem, de qua supra, commemorat manus impositionem *sanctique Spiritus* advocacionem: «*Egressi, ait, de lavacro perungimur benedicta unctione . . . debinc manus imponitur per benedictionem advocans et invocans Spiritum sanctum*». (De baptism. 7, 8).

Tertium deinde ritum, nempe consignationem seu unctionem per episcopium connectit Testamentum cum memorata Spiritus sancti collatione. Post invocationem enim Spiritus sancti, et non interposito responso «*Amen*», ait: «*Simili modo fundens (episcopus) oleum (eucharisticum) manumque capiti (baptizati) imponens dicit: Ungendo te ungo in*

INDEX.

	Pag.
DEDICATIO	III
PRÆFATIO	V
PROLEGOMENA	VII
Capita	
I. Descriptio codicum, unde «Testamentum Domini nostri» editur	IX
II. De titulo et argumento operis; de auctore cui tribuitur; de lingua, qua scriptum fuerit; de ejus interprete syriaco; necnon de ipsius versionibus coptica, æthiopica, arabica et latina	XII
III. Testimonia Veterum de Testamento	XV
IV. Relatio quæ intercedit inter Testamentum et inter Canones ecclesiasticos, lib. VIII Const. A. et Canones Hippolyti	XVIII
A) Expenduntur Canones ecclesiastici, collatione instituta inter eosdem et Testamentum	XXI
B) Expenditur I. VIII C. A. et comparatur cum libello Canonum ecclesiasticorum	XXXI
C) Perpenduntur Canones Hippolyti	XXXV
V. Ætas auctoris Testamenti definitur	XLI
VI. Fides auctoris Testamenti	XLVIII
A) De mysterio Trinitatis	ib.
B) De mysterio Incarnationis	XLIX
C) Quoad historiam evangelicam	L
D) De hierarchia celesti	ib.
VII. Patria auctoris Testamenti	LI
LIBER PRIMUS.	
<i>Testamentum seu Verba, quæ Dominus noster ex mortuis resurgens dixit suis Apostolis.</i>	
PROLOGUS	3
Capita	
I—XIV. De fine mundi et eventibus illum renuntiantibus et de adventu Antichristi ipsiusque signis	5—19
XV. De canone Ecclesiæ constituendæ	19
XVI. De Marthæ Mariæ et Salome interrogatione	ib.
XVII. De observandis præscriptis Testamenti	21
XVIII. De revelandis tantum eis qui perfectiores sunt	ib.
XIX. De constitutione Ecclesiæ	23
XX. De electione episcopi	27

Capita	Page
XXI. De ordinatione episcopi	27
XXII. De muneribus quæ incumbunt episcopo	33
XXIII. De oblatione sacrificii missæ	35
XXIV. De consecratione olei infirmorum	49
XXV. De consecratione aquæ	ib.
XXVI. De laudatione ad auroram	51
XXVII. De lectionibus sacris et homilia	59
XXVIII. De instructione mystagogica	ib.
XXIX. De electione presbyteri	67
XXX. De ordinatione presbyteri	69
XXXI. De iis quæ incumbunt presbytero	71
XXXII. De oratione presbyteri	77
XXXIII. De electione diaconi	79
XXXIV. De iis quæ incumbunt diacono	81
XXXV. Proclamationes diaconi	83
XXXVI. De officiis diaconi in conventu sacro	89
XXXVII. De officio diaconi quoad delinquentes	91
XXXVIII. De ordinatione diaconi	ib.
XXXIX. De Confessoribus	93
XL. De viduis	95
XLI. De ordinatione viduæ	99
XLII. De iis quæ incumbunt viduæ	101
XLIII. De oratione viduæ	ib.
XLIV. De hypodiaconis	105
XLV. De lectore	ib.
XLVI. De virginibus	107
XLVII. De charismate	109

LIBER SECUNDUS.

Præcepta, canones et statuta, quæ Dominus Noster Jesus Christus præscripsit circa ordinem baptismandorum.

I. De accedentibus ad audiendum verbum	111
II. De admittendis in catechumenatum vel ab eo rejciendis	115
III. De catechumenatu	117
IV. De missa catechumenorum	ib.
V. De oratione super catechumenos	119
VI. De electis	ib.
VII. De exorcizandis electis	121
VIII. De baptismo solemnî	127
IX. De consignatione baptizatorum	131
X. De consignatione iisdem danda	ib.
XI. De hebdomada Paschæ	133
XII. De Pentecostes diebus	135
XIII. De agapibus	ib.

Capita	Page
XIV. De primitiis	137
XV. De elemosynis	ib.
XVI. De benedictione fructuum	139
XVII. De conviviis	ib.
XVIII. De ultimis duobus diebus paschæ	ib.
XIX. De nocte sabbati paschæ	141
XX. De solemnitate paschæ	ib.
XXI. De ægrotis	143
XXII. De psalmodia	ib.
XXIII. De sepeliendis egenis et peregrinis	ib.
XXIV. De horis orationis	145
XXV. De promissa salute adimplentibus præcepta	147
XXVI. Adhortatio de tradendo Testamento gentibus	ib.
XXVII. Conclusio	ib.

DISSERTATIONES.

I. De descriptione ecclesiæ	153
II. De hierarchia ecclesiastica	156
1. De episcopo instituendo	ib.
2. De presbytero	160
3. De diacono	161
4. De viduis, diaconissis, presbyteris feminis et de virginibus	163
5. De clericis infertoribus	168
III. De liturgia missæ	169
1. Missa catechumenorum	170
2. Oratio fidelium	175
3. Concio mystagogica	178
4. Ordo a clero servandus in celebratione liturgiæ	180
5. Dispositio oblatorum super altare et osculum pacis	181
6. Præfatio orationis eucharisticæ	183
7. Oratio eucharistica	185
8. Antecommunio	195
9. Communio	197
10. Postcommunio	199
IV. De diebus liturgicis et de festis	ib.
1. De epiphania	200
2. De pascha	201
3. De pentecoste	203
V. De diebus jejuniis	204
VI. De oratione privata et publica	206
VII. De baptismo	209
De catechumenatu	210
De electis seu competentibus	211
De ritu baptismi	214

INDEX ANALYTICUS RERUM ORDINE ALPHABETICO.

A

Abrenuntiationes in baptismo XXVIII.
129, 215.
Abstinentia a carne et vino præscripta
episcopo 35; præbytero 75.
Accedentes ad audiendum verbum XXVII.
111, 210. — Quinam admittendi in ca-
techumenatum et quinam rejiciendi
XXVII, XXXIII, XXXVII, 111—117. —
Admissorum instructio XXIV, XXVII,
35, 75, 111, 113, 117, 210 et seq.
Acolythi XLIV.
Adolescentulæ 109, 117.
Ædes dominica 27, 71. *Vide* Ecclesia.
Ædes baptisterii 23, 25, 155.
Ædes catechumenorum 23.
Ædes ecclesiæ adnexæ 27. *Vid.* Con-
clavia.
Ædes exorcizandorum 23.
Ægroti visitandi XXX, 75, 81, 97, 143.
Agapes XXIX, XL, seq. 79, 200. *Vid.*
Coena, Convivium.
Agnus Dei formula in liturgia romana 197.
Altare 25; ejus consecratio 156; ejus-
dem velum 25, 35, 154, 180.
Ambon 155. *Vid.* locus legendi sacram
scripturam.
Antecommunio 45, 47, 195—197.
Antechristus 13, 14, 15.
Apocalypsis Petri 9.
Aqua benedicta XXV, XXXIII, 49.
Aqua baptismalis benedictio XXVIII, 210.
Aqua baptismi fluentes 127, 210.
Ascensionis Domini festum XXXIV, 203.
Ascetæ 137, 145, 167, 207.

B

Ascetismus 167.
Athanasius (S.) citatus 184.
Augustinus (S.) citatus 194, 213.
Baptismum XXVIII, 121, 126, 204 seq.
214. — Baptismum infantium 127. —
Ritus conferendi baptismi, solemniss
121—131, 214—218. — Minister bap-
tismi episcopus aut presbyter 127.
et in necessitate diaconus 135.
Baptismi Domini festum 200.
Baptisterii ædes. *Vid.* Ædes.
Baptisterii velum 25, 156.
Bar-Kepha 177.
Bar-Sabtha 192.
Bar-Salibi 177.

C

Cadaver unguento condiendum 143.
Calix oblationis XXX, 33, 35, 75, 131,
133, 135.
Canones Apostolorum XI.
Canonum ecclesiasticorum liber *primus*
x, 157, 166.
Canonum ecclesiasticorum liber *secundus*
xvi, xix, xx, xxi seq. eorundem
versio coptica xx, Versio antiqua
latina xxii, xxiii seq. xxv, xxix.
Ipsorum canonum ex Testamento
emanatio XIX, xx, xxii, xxxi. Auctoris
ejus libri ætas xx; patria xxii.
Canones Hippolyti XXXV; eorum deri-
vatio XIX. Perpenduntur, xxxv—xli;
ipsorum innacurata digestio XXXV—

XXXVI, XXXVIII, XXXIX, XL, xli.
Ejusdem libri recens ætas XXXVII—xli.
Cantica 25, 55, 101, 135, 208.
Καταρχοποια 154.
Catechumenatus XXXIII, XXXVIII, 117,
119, 210—211. Definitum tempus
catechumenatus aliquando coarctatur
117, 119, 211.
Catechumeni et Catechumenæ 35, 37,
59, 81, 87, 115, 117, 135, 141, 147,
162, 175, 211. *Vid.* Accedentes ad
audiendum verbum.
Catechumenus apprehensus et interfec-
tus propter fidem 119, 211.
Catechumenorum ædes 23, 155; quo
ordine sacro conventui et lectionibus
ibi adsistere iidem debent 117, 211.
Catechumenorum Missa 35, 59, 117,
170—175, 211.
Charismata x, xxvi, xxxviii, XLVII,
37, 45, 69, 109, 180, 189, 197.
Cherubicon (ritus in celebranda liturgia)
177.
Chori celestes LI, 61, 121, 125, 147.
Chrisma sacrum solo oleo confectum 215.
Clerici inferiores XLIV, 168.
Clerus 47, 51, 81, 93.
Coelibes *vid.* Virgines.
Coelibes vel vidui unius uxoris eligendi
in episcopos 27, 156 seq.; in presby-
teros 160; in diaconos 79, 161.
Coelibatus status perfectionis 107, 145, 167.
Cœmeterium XXX, 143, 144.
Coena XXIX, 135—147. *Vid.* Convi-
vium. *Vid.* Agapes.
Commemorationes in liturgia 25, 45;
Communio 47, 133, 197—199. *Vid.*
Eucharistia.
Conclavia episcopi, presbyterorum, dia-
conorum et viduarum in atrio eccle-
siae 27, 156, 163.
Confessores XXVI, XXXIII, 93, 95. —
Obtinebant honores cleri, minime vero
potestatem ordinis XXXVII, 93.

Constitutionum apostolicarum liber oc-
tavus XI.
C. A. VII et VIII idem redactor XXXIV. —
C. A. lib. VIII emanatio XIX, XXXI—
XXXIV.
Continentia XXVII, 113, 210.
Conventus sacer XLVI, 51 seq. 77 seq.
79, 89 seq.; laudatio 127, 131, 135, 139.
Convivium XXIX, 135—137, 141. *Vid.*
Agapes. Coena.
Cornelius Papa citatus XLIV.
Cruis uti mysterium arcanum XLV, 63.
Cyprianus (S.) citatus XLII, 158, 184.

D

Defuncti XXX, 81, 83, 87, 137, 143.
Delinquentes in ecclesia xv, 81.
Diaconatus 93.
Diaconion 23, 155.
Diaconissa. Diaconissæ XXXII, XLIII, 27,
37, 47, 87, 91, 143, 165, 166, 181, 198.
Diaconus. Diaconi 27, 37, 45, 47, 51,
56, 59, 75, 83, 85, 87, 89, 97, 121, 125,
127, 129, 131, 133, 139, 141, 143, 156,
170, 180, 197. *Vid.* Proto-diaconus.
Diaconi electio 79, 161; dotes requisitæ
in eligendo in diaconum 79, 161;
ejusdem institutio xxv, xxxii, 91 seq.
161 seq.; munera et officia quæ ei
incumbunt 81, 89 seq. 162, 163. *Vid.*
Baptismi minister; *Vid.* Eucharistia
distribuendæ minister.
Diaconi Proclamationes. *Vid.* Procla-
mationes.
Diaconi vestis alba cum oratio 83.
Didascalia XVII, 153, 166; ejus antiqua
versio latina xxii.
Dies dominica XXXVI, 27, 33, 35, 67,
81, 97, 101, 105, 135, 157, 164, 200.
Dies festi XXXIV, XLVII.
Dies liturgi 199, 203. *Vid.* Dies do-
minica. Sabbatum. Dies jejunii. Epi-
phania. Pascha. Pentecostes.

Doctores catechumenorum vel præceptores 111. 117. 121.
 Domus dominica. *Vid.* *Ædes dominica.*
 E
 Ecclesia aethiopica xviii.
 Ecclesia Alexandrina Coptorum xviii seq.
 Ecclesia Antiochena Syrorum xvii.
 Ecclesiae romanae ritus quoad Sacramentum confirmationis 220.
 Ecclesiae aedificii descriptio 23 seq. 153—156.

Ecclesia constituenda 19. 21.
 Ecclesiae benedictio seu consecratio 156.
 Electi ad baptismum seu competentes xxvii seq. xxxix. 119. 121. 211 seq.
 Ergumenus xxxi. 59. 174. *Vid.* *Obessus a daemone.*
 Ephraem (S.) citatus 156. 199. 203.
 Epiclesis 43. 188.
 Epiphania xlvi. 67. 101. 200.
 Episcopus 37. 47. 51. 59. 71. 81. 85. 87. 89. 91. 111. 113. 117. 119. 125. 129. 131. 135. 137. 139. 141. 143. 145. 156. 180. 181. *Vid.* *Præpositus, Pastor* —
 Episcopi electio 27. 156; *dotes requisitæ in eligendo* 27. 156; *ejus ordinatio seu institutio* xxii seq. xxxi. xxxvi. xlii seq. 27—33. 157—158; *munera et officia quæ ei incumbunt* 33—35. 158 seq.
 Episcopi aedes in atrio ecclesiae 27.
 Episcopi thronus in sanctuario 25.
 Episcopus et presbyterum inter discrimen xxvi. xxxvii.
 Eucharistiae oblatio 35 seq. 61. 67. 131. 135.
 Eucharistiae quotidiana sumptio xxx. 147.
 Eucharistiae oratio super oblationem 39—45.
 Eucharistia nova esca 141. 201; *danda recens baptizatis* xxviii seq. 133. 221; *deferenda ad decumbentes* 141 seq. 201. — *Verba dicenda in eucharistia*

distribuenda xxix. xlix. 133. 198.
 Eucharistiae distribuendæ minister xxix. xl. xli. xlii seq. 133. 161. 162. 198.
 Eulogiae xxix. xxxiii. 141. 201.
 Evangelium 23. 59. 63. 117. 121. 161. 162.
 Evangelii codex 158.
 Exorcismus 121. 125. 213. 214 seq.
 Exorcista xxxiii. xlii.
 Exorcizandorum aedes 23.

F

Feria v hebdomadae paschæ 121. 135. 200.
 Feria vi paschæ 121. 139. 143.
 Festum celebrandum post institutum episcopum 33.
 Filii Dei prædicata xlix. 39. 41. 51 seq. 57. 61.
 Finis mundi 4—17.
 Flabella 133. 162. 180.

G

Gazophylacium 25. 155.
 Genueflectio interdicta per pentecosten 135. 203.

H

Hierarchia caelestis. *Vid.* *Chori caelestes.*
 Homilia in liturgia 59. 170. 172.
 Hospitium peregrinorum 27. 83. 162.
 Hymnus doxologicus (Sanctus) in liturgia xlvi. 184 seq.
 Hymnus qui decantatur ad communionem in liturgia 199.
 Hypodiakonus. Hypodiacoconi 37. 47. 83. 87. 89. 139. 168. 180. — *Ejus dotes et institutio* xxxii. xxxvii seq. xliv; xlvi. 105.

I

Ignatius Antiochenus (S.) citatus xlviii. 165.
 Illuminati xxxi. 174

Immersio in baptismo 129. 216. 218.
 Impositio manus super consecrandum in episcopum xlii. 27. 29. 157 seq.; *super ordinandum in presbyterum* 69. 160; *super ordinandum in diaconum* 91. 162.
 Impositio manus super catechumenos xxvii. 119. 121. 141. 191; *super electos seu competentes* 121; *super recens baptizatos* xxviii. xl. 131. 219.
 Impositio manus super panes oblationis eucharistiae 37.
 Incarnationis mysterium occultatum angelis xlix. 61. 178; *ignoratum a daemonibus* xlix. 61. 178.
 Infantium baptisma 127. 216.
 Institutiones Eucharistiae: *Verba* 41 seq. in liturgia Maronitica diringuntur ad Filium 193; *desunt in liturgia Nestorianorum* 193.
 Insufflatio in baptizandos 127. 215.
 Invocatio Spiritus Sancti in liturgia. *Vid.* *Epiclesis.*
 Invocatio Spiritus Sancti super recens baptizatos 131. 219.

J

Jacobi (S.) liturgia. *Vid.* *Liturgia.*
 Jacobus Edessenus xiv. xvii. 193.
 Jejunium præscriptum episcopo 33 seq.; *presbytero* 71. 75.
 Jejunii dies quinam 35. 204. 205.
 Jejunium quadragesimale xl. 205.
 Jejunium paschæ. *Vid.* *Paschæ jejunium.*
 Jejunium prohibitum per pentecosten 135. 203.
 Jejunium ante suscipiendam Eucharistiam 141. 147.
 Justinus M. (S.) citatus 170. 172. 186.
 L
 Laudatio publica ad auroram diebus liturgicis 51. 207. 208; *eiusdem textus* 51. 59. 89.

Laudatio presbyteri quotidiana ad auroram 77. 209; *eiusdem textus* 77. 79.
 Laudationis presbyterorum quotidianæ media nocte textus 79.
 Laudationis viduæ canonice ad medium noctem textus 101 seq.
 Laudationis viduæ canonice ad auroram textus 103 seq.
 Lavacrum corporis 47. 101. 121. 213.
 Lectiones sacrae 25. 35. 59. 111. 135. 139. 141. 170. 171.
 Lectorium 105.
 Lector 59. 105. 170. 180; *ipsius institutio* xxvi. xxxiii. xxxvii. xlii. xlv. 105. 168; *dotes in eo requisitæ* 105; *ipsius officia* 25. 139. 168 seq.
 Lectores 37. 47. 83. 87.
 Liber vivorum et mortuorum in liturgia 177. 178.
 Litanía diaconalis in liturgia xxxii. 85. 175 seq. 177. *Vid.* *Proclamationes diaconales.*
 Liturgia missæ xxv. 89. 161. *Vid.* *Eucharistiae oblatio.* — *Liturgia missæ illustratur collatione instituta inter omnes ecclesiarum formulas* 169—199.
 Liturgiarum omnium distributio in classes 190—191.
 Liturgia lib. II Constit. Apost. 170. 171. 172. 174. 176. 180. 181. 182. 183. xxxi. xxxii.
 Liturgia lib. VIII Const. Apost. 170. 171. 172. 176. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 188. 191. 196. 198.
 Liturgia aethiopica 172. 176. 182. 184. 185. 186. 196. 198.
 Liturgia armena 171. 174. 182. 183. 184. 196.
 Liturgia byzantina seu græca 171. 174. 182. 183. 184. 191. 196.
 Liturgia chaldaica 171. 175. 177. 182. 183. 184. 196.
 Liturgia coptica 172. 175. 182. 183. 184. 191. 193 seq. 196.

Liturgia Maronitica 171. 175. 177. 182.
184. 191 seq. 192. 193. 196.
Liturgia Romana 172. 174. 182. 184.
194 seq. 197.
Liturgia Syriaca 171. 175. 177. 182.
183. 184. 192. 193 seq. 196.
Locus legendi Sacras Scripturas in ec-
clesia 25. 154. 155. *Vid.* Ambon.
Locus manuum ante orationem xxx. 145.
Lucerna accendenda in ecclesia xli.
135. 200.
Luminaria in ecclesia 25. 154. 162.

M

Matrimonium 113. 117. 210.
Mulier menstrua 47. 121. Mulier vim
passa 91.
Mulieres in ecclesia 117. 119. — Caput
operiant crinesque tegant 109. 117.
Sint sine ornatu etc. 119. Quo or-
dine discedunt ab ecclesia 141.
Mystagogica instructio 59. 161. 178. —
ejus textus 59—67.

O

Oblatio eucharistica. *Vid.* Eucharistia.
Oblationes ad eucharistiam 25. 37.
127. 181.
Oblatio panis et calicis feria v hebdo-
madæ paschæ 135. 200.
Obsessus a dæmone 113. 121. 125.
Vid. Energumeni.
Octateuchus x seq.
Officii divini prisca forma 209.
Olei infirmorum benedictio xxxiii. 49.
Oleum dictum eucharisticum 127. 129.
131. 215. 218.
Oleum exorcismi 127. 129. 215.
Orarium diaconi 83.
Oratio dominica in liturgia xxxii. 196.
Oratio eucharistica in liturgia 39 seq.
185. 195.
Oratio fidelium in liturgia 175—178.
Orationis privatæ horæ præscriptæ

episcopo xxxiv. 33. 206; presby-
tero xxxiv. 71. 75. 206; diacono
xxxiv. 91; vicis canonicis 95. 97.
101. 103; laicis xxx. xxxiv. 145. 206.
Oratio publica 51. 209. *Vid.* Laudatio.
Osculum pacis in liturgia 37. 181. 183.
Osculum catechumenos 117. Osculum
pacis dandum novo instituto presby-
tero 71. Osculum pacis dandum re-
cens baptizatis 131.
Ostiarum xlii. 181.

P

Panis ad eucharistiam. *Vid.* Oblationes.
Panis exorcizatus xxix; panis purgatus
oratione xli.
Paschæ dies xxviii. xxxiv. 67. 101.
139. 201. 203.
Paschæ jejunium xxviii. xxx. xlii. 121.
135. 143. 204. 214; reductum pro
agrotis ad unum diem 143. 214.
Pastor 67. 95. 119. 209. *Vid.* Episcopus.
Pentecostes 67. 101. 135. 203.
Peregrinatio Silvæ citatur 172. 211.
Plinius citatur xlii.
Pœnitentiam xxxi. xliii. 91. 174.
Pœnitentiam agentes xv. 81. 91.
Porticus in ecclesia 25. 154.
Παροπιστοι 25.
Post-Communio 47 seq. 199.
Potus lactis et mellis in ritu baptismi
xxviii. 221.
Præfatio in liturgia 39. 183 seq.
Præpositus in ecclesia 14. 19. 21. *Vid.*
Episcopus.
Presbyter. Presbyteri 37. 47. 51. 55. 59.
71. 83. 85. 91. 99. 127. 129. 133.
137. 143. 156. 170. 180. 181. 197. —
Electio presbyteri et dotes ejus 67.
160. dotes requisitæ in eo; ipsius
institutio xxv. xxxii. xxxvi. 69. 160;
munera et officia quæ ei incumbunt
71. 73. 75. 161.

Presbyterum et episcopum inter disci-
men xxvi. xxxvii.
Presbyterorum subsellia. *Vid.* Subsellia.
Presbyteratus 85. 93.
Presbyteræ 87. 141. 166. 202.
Primitiæ 137. 139.
Prophetarum numerus l. 23.
Prophetica verba 69. 70. 71. 209.
Proclamationes diaconi 37 etc. 83. 87.
89 seq. 167. *Vid.* Litania diaconalis.
Proto-diaconus 25. 27. 155.
Psalmus 33us canendus in liturgia ad
communione 199.
Psalmodia 25. 55. 101. 135. 208.
Psalmista 83. 107.
Pseudo-Cyprianus xv.
Pseudo-Irenæus xvi.
Pseudo-Hippolytus. *Vid.* Canones Hip-
polyti.
Pueruli psallentes 55. 135. 143. 208.

Q

Quadragesima paschæ 127. 205. 212.

R

Recens baptizati 47. 129. 131. 141.
Resurrectionis carnis dogma xxix. xl.
21. 133. 180. 217. 221.

S

Sabbati dies liturgica xxxvi. xl. 35. 67.
101. 200.
Sabbatum Paschæ 121. 139. 201.
Sacrificium Missæ. *Vid.* oblatio Eucha-
ristica.
Severus Antiochenus citatus xvi.
Signatio neo-baptizatorum xxviii. xl.
219 seqq.
Submissionis Deo formula in baptismo
129. 216.
Subsellia presbyterorum in sanctuario
25. 67. 154.

Suffocatum 139.
Symbolum fidei sub forma interrogativa
xl. xlv. 129. 217 seq.

T

Tertullianus citatus xlvi. 165. 215. 216.
217. 218. 220.
Testamentum Jesu-Christi xii. xxiii.
3. 21. 147. 149. — Compilatoris ejus
ætas xli. xlviii. — Fides xlvi. —
Patria xi. — Veterum de eo testimonia
xv. xxviii.
Testamenti textus originalis et versio-
nes xl. xiv. 15.
Testamenti editi codices describuntur
ix—xii.
Trinitas xlviii. 43.
Thronus episcopi in sanctuario 25.

U

Unctio catechumenorum 129. 215.
Unctio baptizatorum per presbyterum
129. 218; per episcopum xxviii.
xl. 131. 219. 220.

V

Vestis recens baptizatorum 220 seq.
Viduae habentes præcedentiam xxx.
xliii. 26. 37. 47. 83. 119. 129. 141.
156. 163 seq. 197. 207. Viduæ
electio et benedictio seu consecratio
95. 99. 163. — Dotes viduæ et mu-
nera 95. 99. 101. 163. 165.
Virgines (mares et femine) xxvi. xxxiii.
xxxviii. 97. 101. 107. 109. 117. 141.
164. 167. 207. Virginitatem voventes
vel cupientes 117. 127. 137. 216.
Vid. Cœlibes.
Virgines psallentes in ecclesia 55. 143. 208.
Virorum locus in ecclesia 117.

Y

Yahia Tagritensis 159.

Voir Nam (M.-F.) Fragment inédit d'un *Madhastan* *nyu'aqueu*
publié en cours de Tr. D. N. T. C., du *Journal An'atiguel*,

mars - avril 1901.